

ВІДТВОРЮВАЛЬНІ АСПЕКТИ КЛАСИФІКАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙ У ГЛОБАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

У статті розглянуто та узагальнено окремі аспекти класифікації інвестицій за характером участі у світовому інвестиційному процесі.

Ключові слова: класифікація, інвестиції, світовий інвестиційний процес, відтворювальний процес.

Розвиток інтернаціоналізації та глобалізації світової економіки впливає на трансформацію світового інвестиційного процесу та міжнародної інвестиційної діяльності, еволюцію видів і форм інвестицій та визначає складний характер сучасної їх видової класифікації, яка відрізняється складністю та суперечливістю підходів.

Різні погляди на систематизацію та класифікацію інвестицій докладно висвітлені в роботах вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема І. О. Бланка [1], І. М. Бойчик [2], О. М. Вінника [3], Л. Дж. Гітмана [4], В. М. Грідасова [5], О. Д. Данілова [6], Т. В. Майорової [7], А. А. Пересади [8], С. Ф. Покропівного [9], Т. Д. Тягунської [10], В. Г. Федоренка [11], О. М. Царенко [12], А. В. Черепа [13], У. Ф. Шарпа [14] та інших. Проте на сьогодні відсутній єдиний підхід до класифікації та систематизації інвестицій. Наявні системи мають або загальноописовий характер, або прив'язку до конкретних цілей дослідження, форм, ознак чи видів інвестицій.

Неоднорідність інвестицій викликає необхідність їх систематизації та класифікації. Тому метою статті є систематизація інвестицій з огляду на їх участь у світовому інвестиційному процесі.

Існують різні підходи та методи класифікації інвестицій за різноманітними ознаками. Класифікація інвестицій проводиться на різних засадах, що визначаються цілями і завданнями дослідження. Узагальнення різноманітних варіантів систематизації дозволяє запропонувати власну класифікацію з орієнтацією на відтворювальні аспекти інвестицій у глобальній економіці.

Нижче наведена видова класифікація інвестицій, що заснована на відборі основних класифікаційних критеріїв, які, на наш погляд, є найбільш вагомими для з'ясування їх місця в суспільному відтворенні (див. табл. 1).

В умовах глобалізації інвестиційних процесів підвищується значення зовнішніх інвестиційних ресурсів у національних інвестиційних процесах. Тому важливою виступає класифікація інвестицій за національною належністю ресурсу на внутрішні і міжнародні. Внутрішні інвестиції стосуються юридичних і фізичних осіб однієї держави, що використовуються ними на території своєї країни. У широкому розумінні міжнародними є ті інвестиції, реалізація яких передбачає взаємодію учасників, які належать різним державам (резидентів та нерезидентів стосовно конкретної країни) та міжнародних

фінансових установ.

Значення поділу інвестицій на національні (внутрішні) і іноземні (зовнішні), що виступало раніше найважливішим за власною економічною суттю, у наш час знижується, оскільки інвестиційні ресурси, що мають різне національне походження, переплітаються й взаємодіють між собою. Вони утворюють міжнародні потоки й переростають у світові інвестиційні ресурси, що функціонують у глобальному інвестиційному просторі.

Багато класифікаційних критеріїв і ознак, що диференціюють інвестиції, є спільними або однаково важливими як для внутрішніх, так і міжнародних інвестицій. Наприклад, класифікація інвестицій на реальні й фінансові, звичайні і інноваційні рівною мірою може стосуватися як вітчизняних, так і закордонних інвестицій.

Разом з тим, якщо для оцінки внутрішніх інвестицій більш важливо враховувати відмінності, що закладені в механізмі реалізації інвестицій (фінансові, реальні, інтелектуальні), то для іноземних інвестицій великого значення в сучасній практиці набуває їхній розподіл на функціональні категорії.

Згідно з методологією складення платіжного балансу та міжнародної інвестиційної позиції, що запропонована Міжнародним валютним фондом (МВФ) і прийнята міжнародними організаціями, урядами багатьох країн світу, в тому числі й Україною, міжнародні інвестиції класифікуються на 5 функціональних категорій: прями, портфельні, похідні фінансові інструменти (крім резервів) і опціони на акції для співробітників, інші інвестиції та резерви [7].

Прямі інвестиції – це категорія трансграничних інвестицій, при якій резидент однієї країни здійснює контроль або має значний ступінь впливу на управління підприємством, що є резидентом іншої країни. Безпосередні відносини прямого інвестування виникають у тому випадку, коли прямий інвестор володіє інструментами участі в капіталі, які забезпечують йому 10 або більше відсотків голосів в управлінні підприємством прямого інвестування.

Портфельні інвестиції визначаються як трансграничні операції й залишки, що пов'язані з борговими цінними паперами або цінними паперами, що забезпечують участь у капіталі без установлення контролю над підприємством (частка в капіталі менша 10%).

У функціональну категорію – похідні фінансові інструменти (крім резервів) і опціони на акції для

співробітників внесені фінансові інструменти, які прив'язані до іншого певного фінансового інструмента, показника або біржового товару й за допомогою якого на фінансових ринках може здійснюватися торгівля певними фінансовими ризиками (такими, як процентний і валютний ризик, ризик, пов'язаний з коливаннями цін на акції й біржові товари, кредитний ризик і т.п.).

Функціональна категорія – інші інвестиції – це залишкова категорія, що містить залишки й операції, крім тих, які належать до прямих та портфельних інвестицій, похідних фінансових інструментів і опціонів на акції для співробітників і резервних активів:

торговельні кредити, банківські позики, фінансові лізингові угоди, позики МВФ і інших міжнародних організацій, короткострокові депозити, угоди з іноземною валютою.

Остання функціональна категорія міжнародних інвестицій – резервні активи – це зовнішні активи, які є у вільному розпорядженні органів грошово-кредитного регулювання й контролюються з метою задоволення потреб у фінансуванні платіжного балансу, проведення інтервенцій на валютних ринках для здійснення впливу на валютний курс і з іншими відповідними цілями (такими, як підтримка довіри до валюти й економіки, а також як основа для іноземного запозичення).

Таблиця 1. Основна класифікація інвестицій

№	Класифікаційні критерії	Види інвестицій	Зміст видів
1	2	3	4
1.	За національною приналежністю	1.1. Національні (внутрішні); 1.2. Іноземні;	– вкладення капіталу резидентами країни (юридичними або фізичними особами) в об'єкти інвестування на її території; – вкладення капіталу нерезидентами і міжнародними фінансовими інститутами в об'єкти інвестування країни;
2.	За формами власності	2.1. Державні; 2.2. Приватні; 2.3. Іноземні; 2.4. Змішані;	– вкладення державними структурами; – вкладення нагромаджень приватного сектору; – вкладення нерезидентів; – спільні вкладення державним і приватними секторами;
3.	За характером використання	3.1. Підприємницькі; Позичкові;	– вкладення в об'єкти підприємницької діяльності з метою збільшення капіталу зі збереженням права власності на вкладені ресурси за продуцентом; – надання позик, кредитів, безплатної допомоги з переходом права власності на надані фінансові ресурси на реципієнта;
4.	За механізмом реалізації	4.1. Реальні; 4.2. Фінансові; 4.3. Інтелектуальні;	– вкладення коштів у реальний капітал: матеріальні (будівлі, споруди, обладнання, приріст матеріально-виробничих запасів) та не матеріальні активи (ліцензії, патенти, права користування природними ресурсами, «ноу-хау») тощо; – вкла дення капіталу у будь-які фінансові інструменти, головним чином у купівлю акцій, облігацій та інших цінних паперів різних підприємств і установ, випущених державою або приватними юридичними особами; – вкладення в науку, культуру, НТП;
5.	Відносно об'єкта застосування	5.1. Інвестиції в майно (виробничі інвестиції); 5.2. Інвестиції у фінансові інструменти (фінансові інвестиції); 5.3. Інвестиції в нематеріальні активи (інтелектуальні інвестиції);	– безпосередньо беруть участь у виробничому процесі (наприклад, інвестиції в устаткування, будинки, запаси матеріалів); – вкладення у фінансове майно, придбання прав на участь у справах інших фірм і ділових прав (наприклад, придбання акцій, інших цінних паперів); – придбання прав на використання об'єктів інтелектуальної власності (патентів, ліцензій, ноу-хау, торговельних марок і товарних знаків, програмних продуктів і ін.), вкладення в проведення НДДКР, у розвиток освітнього рівня, а також у спеціальну підготовку персоналу;
6.	За метою інвестування	6.1. Відшкодувальні; 6.2. Утворюючі; 6.3. Ліквідаційні (утилізаційні); 6.4. Трансформаційні; 6.5. Вимушені; 6.6. Ринкові; 6.7. Комерційні;	– відшкодування спожитого в процесі виробництва капіталу, інвестиції на розширення виробничого потенціалу (екстенсивні інвестиції); – придбання або створення нового виробничого капіталу з метою розширення виробничого процесу; – знищення непродуктивного капіталу та такого, який стримує розвиток або є суспільно небезпечним; – вкладення в зміну програми випуску продукції; – витрати, що викликані такими обов'язковими обставинами, як, наприклад, підвищення надій ності та техніки безпеки на виробництві, екологія тощо; – вкладення у вдосконалення продукції або ж диверсифікацію вироб ництва з метою збереження позицій на ринку; – вкладення в брендинг, маркетинг та ін.;

Продовження таблиці 1

1	2	3	4
7.	За функціональними категоріями	7.1. Прямі інвестиції; 7.2. Портфельні інвестиції; 7.3. Похідні фінансові інструменти (крім резервів і опціонів на акції для співробітників); 7.4. Інші інвестиції; 7.5. Резервні активи;	– вкладення суб'єкта, що є резидентом однієї країни (прямого інвестора) відносно підприємства іншої країни з метою встановлення контролю над капіталом, що становить не менш ніж 10 % у статутному (приватному або акціонерному) капіталі та забезпечує участь у керуванні підприємством; – вкладення у фінансові інструменти у формі цінних паперів, що забезпечують участь у капіталі, і боргові цінні папери, які звичайно обертаються (або можуть обертатися) на організованих ринках; – вкладення в похідні фінансові інструменти; – містять залишки й операції, крім тих, які належать до прямих та портфельних інвестицій та похідних фінансових інструментів та опціонів на акції для співробітників і резервних активів; – зовнішні активи, які є у вільному розпорядженні органів грошово-кредитного регулювання й контролюються ними з метою задоволення потреб у фінансуванні платіжного балансу, проведення інтервенцій на валютних ринках для надання впливу на валютний курс і в інших відповідних цілях;
8.	За ступенем інноваційності	8.1. Звичайні; 8.2. Інноваційні;	– придбання апробованих технологій, відомих видів машин і устаткування, стандартних програм і т.д.; – вкладення, що забезпечують розвиток інноваційного процесу (нарощування технологічних, управлінських, організаційних та інформаційних інновацій);
9.	За сферами використання	9.1. Економічні; 9.2. Політичні; 9.3. Соціальні; 9.4. Науково-технічні; 9.5. Екологічні;	– вкладення у підприємницьку діяльність з метою отримання прибутку; – витрати, пов'язані із утриманням політичних партій і матеріальним забезпеченням управлінських функцій, проведенням передвиборчих компаній; – вкладення коштів на утримання соціальної сфери: освіти, культури, охорони здоров'я, фізичного виховання, комунального господарства тощо; – модернізація, реконструкція техніки, обладнання і впровадження нових технологій; – створення і підтримка відповідних санітарно-гігієнічних та екологічних умов життя суспільства, уникнення погіршення екологічної ситуації внаслідок реалізації інвестиційних проєктів;
10.	За галузеву спрямованістю	10.1. Первинний сектор економіки; 10.2. Вторинний сектор; 10.3. Третинний сектор;	– вкладення в галузі АПК, видобування сировини; – вкладення у виробництво, будівництво; – вкладення у сферу послуг: транспорт, зв'язок, торгівлю, туризм, ІТ, банківську сферу, освіту.

Аналіз складових, що становлять 5 основних функціональних категорій, свідчить, що вони містять інструменти реалізації як підприємницького, так і позичкового капіталу. Відмінності між цими двома формами руху інвестиційних ресурсів складаються в характері й способах впливу на інвестиційний процес. Можна сказати, що позичковий капітал бере участь в інвестиційному процесі, як правило, опосередковано, а підприємницький капітал – прямим чином, причому в такому випадку капітал-власність не відокремлюється від капіталу-функції. Підприємницька форма інвестування, на наш погляд, має творчий характер, оскільки безпосередньо впливає на розвиток відтворювального процесу. Тому класифікація інвестиційних інструментів на підприємницькі та

позичкові виявляється важливою.

Інвестиційна діяльність диференціюється також за формами власності, механізмами реалізації, за метою, за ступенем інноваційності, за сферами використання та за іншими ознаками, які виділені нами в якості основних. За формами власності інвестиційні ресурси класифікують на приватні, державні й спільні (змішані) інвестиції. Під приватними (недержавними) інвестиціями розуміють вкладення засобів приватних інвесторів: громадян і підприємств недержавної форми власності. Державні інвестиції є вкладеннями, що здійснюються державними органами влади й управління, а також підприємствами державної форми власності. Під спільними (змішаними) інвестиціями розуміють вкладення, які здійснюються державними й

приватними продуцентами фінансових ресурсів.

В умовах поглиблення глобалізації світового господарства та посилення впливу глобальної конкуренції на національні економіки особливе місце варто відводити поділу інвестицій на прості й інноваційні. Інноваційні інвестиції, на відміну від простих, спрямовуються не стільки на відновлення та розвиток технологічної бази виробництва, скільки на її конструктивне перетворення, що базується на новітніх фундаментальних і прикладних розробках, які відповідають провідним технологічним порядкам. Кінцевою метою модернізації технологічної бази виробництва є оновлення номенклатури продукції, що випускається, перехід на виробництво якісно більше досконалих її видів порівняно з наявними аналогами або на виробництво принципово нової продукції (наприклад, перехід від дискет до дисків).

Поділ інвестицій на реальні та фінансові більшою мірою характеризує механізм реалізації інвестицій, способи й прийоми здійснення інвестування. В умовах розвитку «економіки знань» та посилення конкуренції на світових ринках на особливу увагу заслуговують інтелектуальні інвестиції, які уособлені у «нематеріальних активах». Інтелектуальні інвестиції формують інтелектуальний капітал – знання, інформацію, організаційний та управлінський досвід, інформаційні канали. Вони спрямовані на використання та нагромадження об'єктів інтелектуальної власності в будь-якій їхній формі. Роль інтелектуальних інвестицій у світі в цей час зростає, оскільки вони сприяють формуванню економіки інноваційного типу забезпечують перехід корпорацій і країн на нові, більше високі технологічні рівні.

З погляду розвитку відтворювального процесу, який залежить від формування та використання інвестиційних ресурсів, найважливішими є критерії цілей інвестування (відшкодувальні, утворюючі, ліквідаційні (утилізаційні), трансформаційні, вимушені, ринкові, комерційні). Якщо відшкодувальні, утворюючі, трансформаційні, ринкові та комерційні інвестиції мають, як правило, продуктивний характер, то ліквідаційні (утилізаційні) та вимушені не завжди є такими. Тривалий процес індустріалізації, що розпочався ще в першій половині ХХ ст., а також періодичні відновлення та модернізація основних фондів, що відбуваються внаслідок технологічних переворотів в освоєнні значних технічних винаходів і відкриттів, загострюють питання виведення з експлуатації непотрібних матеріальних активів. Це, насамперед, застаріле обладнання, середній вік якого перевищує встановлені норми, нагромаджені і непотрібні на сьогодні окремі види військової техніки та зброї, екологічно небезпечні технології, модернізація

яких неможлива або економічно недоцільна. Вирішення цих проблем потребує значних за обсягами, але контрпродуктивних за економічним змістом інвестиційних ресурсів. Таким чином, використання інвестиційних ресурсів може бути продуктивним або контрпродуктивним.

Останніми роками в науковій літературі термінологічно відокремився ще один вид непродуктивних інвестицій – псевдоінвестиції. До цієї категорії можна зарахувати інвестиції, що закріплюють науково-технічне відставання будь-якої країни в результаті масованого вкладення коштів у проекти, реалізація яких здатна зруйнувати накопичений досвід, кадровий склад, наявні ноу-хау та досягнення у сфері високих технологій у процесі переділу власності й перепрофілювання виробництв.

Провідне значення для економіки мають інвестиції в основний капітал, оскільки вони формують та визначають його структуру та якість, матеріало- і енергоємність виробництва, продуктивність праці, споживчі властивості продукції, що випускається. Окремі дослідники називають такі інвестиції «інвестиціями в об'єкт». Головна їх мета – запобігання фізичному зношуванню основних фондів, їх просте та розширення відтворення.

Крім основних класифікаційних критеріїв, які наведені в табл. 1, існує ще низка інших критеріїв поділу інвестицій, які з погляду відтворювального процесу, як ми вважаємо, можуть скласти додаткову критеріальну базу. До такої класифікації можна зарахувати:

- валові й чисті інвестиції;
- інвестиції в основний і оборотний капітал;
- інвестиції в нефінансові й фінансові активи;
- галузевий поділ інвестицій;
- довго-, середньо- й короткострокове інвестування;
- високо-, середньо- та низькоризикові інвестиції та інші.

Однак класифікаційні критерії, які перераховані вище, лише умовно можна зарахувати до категорії додаткових. У окремих випадках додаткова класифікація може бути досить важливою для цілей наукових й практичних досліджень та зайняти позицію визначальної.

Розроблена класифікація містить перелік основних та додаткових критеріїв поділу інвестицій з погляду відтворювального процесу. Постійний розвиток і ускладнення економічних відносин приводить до появи все нових форм, видів та інструментів інвестування і, відповідно, нових підходів до їхньої класифікації. Тому будь-яка класифікація інвестицій повинна розвиватися та доповнюватися з урахуванням нових економічних реалій.

Список літератури

1. Бланк, І. О. *Інвестиційний менеджмент [Текст] : учбовий курс / І. О. Бланк. – К. : Ельга – Ніка-Центр, 2001. – 488 с.*
2. Бойчик, І. М. *Економіка підприємства [Текст] : [навч. посіб.] / І. М. Бойчик, К. : Атіка, 2004. – 480 с.*
3. Вінник, О. М. *Інвестиційне право [Текст] / О. М. Вінник. – К. : Правова єдність, 2009. – 616 с.*
4. Гитман, Л. Дж. *Основи інвестування [Текст] / Л. Дж. Гитман., М. Д. Джонк ; пер. с англ. – М. : Дело, 1999. – 1008 с.*
5. Грідасов, В. М. *Інвестування [Текст] / В. М. Грідасов, С. В. Кривченко, О. Є. Ісаєва. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 164 с.*
6. Данілов, О. Д. *Інвестування [Текст] : [навч. посіб.] / О. Д. Данілов, Г. М. Івашина, О. Г. Чумаченко. – К. : «Комп'ютерпрес», 2001. – 364 с.*
7. Майорова, Т. В. *Інвестиційна діяльність [Текст] : [навч. посіб.] / Т. В. Майорова. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 376 с.*
8. Пересада, А. А. *Інвестування [Текст] : [навч. посіб.] / А. А. Пересада. – К. : КНЕУ, 2004. – 250 с.*
9. Покропивний, С. Ф., *Економіка підприємства [Текст] : структурно-логічний навч. посіб. / С. Ф. Покропивний С. Ф. – К. : КНЕУ, 2001. – 457 с.*

-
10. Тягунська, Т. Д. Класифікація інвестицій [Текст] / Т. Д. Тягунська // *Формування ринкових відносин в Україні*. – 2006. – №9 (64). – С. 37–41.
 11. Федоренко, В. Г. *Інвестознавство* [Текст] : [підручник] / В. Г. Федоренко, А. Ф. Гойко. – К. : МАУП, 2000. – 408 с.
 12. Царенко, О. М. *Інвестування в аграрній сфері* [Текст] / О. М. Царенко. – Суми : Довкілля, 2002. – 244 с.
 13. Череп, А. В. *Інвестознавство* [Текст] / А. В. Череп. – К. : Кондор, 2006. – 398 с.
 14. Шарп, У. *Інвестиції* [Текст] / У. Шарп, Г. Александер, Дж. Бейли ; пер. с англ. – М. : ИНФРА-М, 1998. – 1028 с.
 15. *Balance of payments and international investment position manual* [Текст] / International Monetary Fund. – 6th ed. – Washington D.C. : International Monetary Fund, 2009. – 440 p.

РЕЗЮМЕ

Навроцкая Наталья

Воспроизводственные аспекты классификации инвестиций в глобальной экономике

В статье рассмотрены и обобщены отдельные аспекты классификации инвестиций за характером участия в мировом инвестиционном процессе.

RESUME

Navrotska Nataliya

Reproductive aspects of classification of investments in the global economy

In this paper some aspects of the classification of investment the character of participation in the global investment process were reviewed and summarized.

Стаття надійшла до редакції 30.09.2012 р.